

भिरैवाकृतयः प्रायेण व्याख्याताः । अस्यान्तु सन्धयो
ह्येते केवलाः परिकीर्त्तिताः । पेशीस्नायुशिराणान्तु
सन्धिसङ्ख्या न विद्यते ।

नव स्नायुगतानि तासां शाखासु षट् गतानि । द्वे शते
त्रिंशच्च कोष्ठे । योषां प्रत्यूर्ध्वं सप्ततिः । एकैकस्यान्तु पादा-
ङ्गुल्यां षट् निचितास्तास्त्रिंशत् । तावत्य २० एव तल्लकु-
र्चगुल्फेषु । तावत्य २० एव जङ्घायाम् । दश तालुनि ।
चत्वारिंशद्दरौ । दश वङ्गणे । शतमध्यर्धमेवमेकस्मिन् १५०
सक्त्रि भवन्ति । एतेनेतरसक्त्रि १५० बाहू च २०० व्या-
ख्यातौ । षटिः कथाम् । अशीतिः पृष्ठे । पार्श्वयोः षटिः ।
उरवि त्रिंशत् । षट्त्रिंशद्ग्रीवायाम् । मूर्ध्नि चतुस्त्रिं-
शत् । एवं नव स्नायुगतानि व्याख्यातानि ।

भवन्ति चात्र । स्नायुचतुर्विधा विद्यात्तास्तु सर्वा निबोध-
ये । प्रतानवत्यो वृत्ताश्च पृथग्व्यञ्ज शुधिरास्तथा । प्रतान-
वत्यः शाखासु सर्वसन्धिषु चाप्यथ । वृत्तास्तु कण्डुराः
सर्वा विज्ञेयाः कुशलेरिह । आसपकाशयान्तेषु वक्षौ च
शुधिराः खलु । पार्श्वोरवि तथा पृष्ठे पृष्ठलाञ्छ शिरस्यथ ।
नौर्यथा फलकास्तीक्ष्णा बन्धनैर्वर्द्धभिर्युता । भारक्षमा
भवेदेषु न्युक्ता सुप्रमाद्विता । एवमेव शरीरेऽस्मिन्
भावन्तः सन्धयः स्मृताः । स्नायुभिर्वर्द्धभिर्बद्धास्तेन भार-
सका नराः । न ह्यस्मीनि न वा पेश्यो न शिरा न च
सन्धयः । व्यापादितान्तथा हन्युर्यथा स्नायुः शरीरिणम् ।
नः स्नायुः प्रविजानाति बाह्यासाध्यन्तरास्तथा । स गूढं
शल्यमाहर्त्तुं देहाच्छक्नोति देहिनाम् ।

पञ्च पेशीगतानि भवन्ति । तासां चत्वारि गतानि
शाखासु । कोष्ठे षट्षटिः । योषां प्रत्यूर्ध्वं चतुस्त्रिंशत् ।
एकैकस्यान्तु पादाङ्गुल्यां तिस्रस्त्रिंशत्ताः पञ्चदश । दश
प्रपदे । पादोपरि कूर्चसन्निविष्टास्तावत्य एव । दश गुल्फ-
तलयोः । गुल्फजान्तलरे विधन्ति । पञ्च जालुनि । त्रिंश-
द्विहरो । दश वङ्गणे । शतमेवमेकस्मिन् सक्त्रि भवन्ति ।
एतेनेतरसक्त्रि १०० बाहू च २०० व्याख्यातौ । तिस्रः पायौ ।
एका मेढ्रे । सेव्यां चापरा । द्वे वृणयोः । सिफ्रयोः पञ्च
प्रश्च । द्वे वस्तिशिरसि । पञ्चोदरे । नाभ्यामेका । पृष्ठे च
निविष्टाः पञ्च पञ्च दीर्घाः । षट् पार्श्वयोः । दश वक्षसि ।
अक्षकांक्षी प्रति समन्तात् सप्त । द्वे हृदयाभाशययोः ।
षट् यक्ष्मस्त्रीहोण्डुकेषु । योवायाञ्चतस्रः । अष्टौ
कण्ठोः । एकैका काकलकगलयोः । द्वे तालुनि । एका
शिङ्गायाम् । ओष्ठयोर्द्वे । योषायां द्वे । द्वे नेत्रयोः ।

गण्डवोचतस्रः कर्णयोर्द्वे । चतस्रो ललाटे । एका
शिरसीत्येवमेतानि पञ्च पेशीगतानि ।

शिरास्नायुस्थिपर्वाणि सन्धयश्च शरीरिणाम् । पेशीभिः
संहतान्यत्र बलवन्ति भवन्तुतः । स्त्रीणान्तु विंशतिरधिका ।
दश तासां स्तनयोरेकैकस्मिन् पञ्च पञ्च यौवने तासां परि-
वृद्धिः । अपत्यपथे चतस्रस्तासां प्रवृत्ते अभ्यन्तरतो द्वे
कुस्माश्चिते बाह्ये च प्रवृत्ते द्वे । गर्भच्छिद्रसंघितास्तिस्रः ।
शुक्रार्त्तवप्रवेगिन्यास्तिस्र एव । पित्तपक्वाशयमध्ये गर्भा-
शयो यत्र गर्भस्तिष्ठति । तासां बहुलपेलवस्यूलाणुपृथु-
वृत्तचक्षुर्दीर्घस्थिरवृद्धलक्षणकर्कशभावाः सन्ध्यस्थिशिरा-
स्नायुप्रच्छादका यथादेशं स्वभावत एव भवन्ति ।
भवन्ति चात्र । पुंसां पेश्यः सुरस्तादृयाः प्रोक्ता लक्षण-
सम्पन्नाः । स्त्रीणामादृज्य तिष्ठन्ति फलमन्तर्गतं हि ताः ।
सर्वा शिराधमनीह्येतसामन्यत्र प्रविभागः ।

शङ्खनाभ्याकृतित्रयोनिस्त्रावर्त्तासा प्रकीर्त्तिता । तस्यास्तृ-
तीये त्वावर्त्ते गर्भशय्या प्रतिष्ठिता । यथा रोहितमत्स्यस्य
सुखं भवति रूपतः । तत्संस्थानां तथा रूपं गर्भशय्यां
विदुर्बुधाः । आभुग्नोऽभिमुखः वेत्ते गर्भो गर्भाशये
स्तिथिः । स प्रोनिं शिरसा याति स्वभावात् प्रसवं
प्रति । त्वकूपर्यन्तस्य देहस्य योऽयमङ्गविनिश्चयः । शल्य-
ज्ञानादते नैव वेर्यतेऽङ्गेषु केषुचित् । तस्माच्चिःसंशयं
ज्ञानं हर्ता शल्यस्य वाञ्छता । शोधयित्वा कृतं सत्यद्र-
व्योऽङ्गविनिश्चयः । प्रत्यक्षतो हि यदृष्टं शास्त्रेष्टञ्च
यद्भवेत् । समासतस्तदुभयं भूयो ज्ञानविवर्द्धनम् ।

तस्मात्समस्तज्ञानमविषोपहतमर्दोर्ध्वव्याधिपीडितमवर्षयति क-
निःसृष्टान्तपुटीषं पुरुषमपवहन्त्यामापगायां निबद्धं पञ्जरस्थं
स्रज्जवत्कलकुशयथादीनामन्यतमेनावेष्टिताङ्गसप्रकाशे देशे
कोययेत् सत्यक्प्रकुथितश्चोदृश्य तनो देहं सप्रतात्तादृशी-
रबालवेषुयत्कलकुशीनामन्यतमेन शनैः शनैरवघर्षयन्स्व-
गादीन् सर्वांनेव बाह्यान्त्यन्तराङ्गप्रत्यङ्गविशेषान् यथोक्तान्
ललयेच्चक्षुषा । लोको चात्र भवतः । न शक्यश्चक्षुषां
दृष्टं देहे स्फुल्लतमो विभुः । दृश्यते ज्ञानचक्षुर्भिरूप-
क्षुर्भिरैव च । शरीरे चैव शास्त्रे च वृत्तार्थः स्याद्विशारदः ।
दृष्टुमाभ्यां सन्देहमथापोह्याचरेत् क्रियाः” ।

“अथातः प्रत्येकसर्गनिर्देशं शारीरं व्याख्यास्यामः । सप्तो-
त्तरं सर्गशतम् । तानि सर्गाणि पञ्चात्मकानि । तद्यथा
मांससर्गाणि, शिरासर्गाणि, स्नायुसर्गाणि, अस्थि-
सर्गाणि सन्धिषु सर्गाणि चेति । न खलु मांसशिरा-